

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ДОНБАСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

М.В. АРТЮХІНА

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ВИЩОЇ ШКОЛИ:
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ТА ПРАКТИЧНА РЕАЛІЗАЦІЯ**

Монографія

Слов'янськ – Дніпро - 2026

УДК 33:378.07

А 86

Рекомендувала до друку Вчена рада ДВНЗ "Донбаський державний педагогічний університет" (протокол № 10 від 30.04.2026 р.)

Рецензенти:

Храпкіна В.В. - доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, маркетингу та підприємництва Національного університету «Києво-Могилянська академія»;

Каверга С.В. - доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління та адміністрування ДВНЗ «ДДПУ».

Артюхіна М.В.

А 867 Формування соціально-економічного потенціалу вищої школи: теоретичні аспекти та практична реалізація: монографія.
Слов'янськ ; Дніпро, 2026. 239 с.
ISBN 987-966-2762-40-2

У монографії узагальнено теоретичні положення та розроблено практичні рекомендації щодо підвищення якості процесу формування соціально-економічного потенціалу вищої школи в умовах сучасного розвитку економіки. Визначено сутність та специфіку формування соціально-економічного потенціалу вищої школи, сформовано інструментарій його визначення, синтезовано детермінанти регіонального середовища та проведено оцінку їх врахування при формуванні соціально-економічного потенціалу вищої школи, розроблено економіко-математичну модель та інформаційно-аналітичне забезпечення формування соціально-економічного потенціалу вищої школи.

Для студентів, аспірантів, керівників та викладачів вищих навчальних закладів, а також усіх тих, хто прагне підвищити свою компетенцію у галузі формування соціально-економічного потенціалу вищої школи.

УДК 330.342.146 : 378.1

ББК 74.58я9

ISBN 987-966-2762-40-2

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИЩОЇ ШКОЛИ	9
1.1. Сутність соціально-економічного потенціалу вищої школи	11
1.2. Специфіка формування соціально-економічного потенціалу вищої школи	30
1.3. Інструментарій визначення соціально-економічного потенціалу вищої школи	49
Висновки до розділу 1	68
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИЩОЇ ШКОЛИ	72
2.1. Аналіз складових соціально-економічного потенціалу вищої школи	74
2.2. Синтез детермінантів формування регіонального середовища вищої школи	97
2.3. Оцінка врахування факторів регіонального середовища при формуванні соціально-економічного потенціалу вищої школи	119
Висновки до розділу 2	135
РОЗДІЛ 3. НАУКОВО-ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ВИЩОЇ ШКОЛИ	137
3.1. Деонтологічні засади нарощування соціальної складової потенціалу вищої школи	139
3.2. Економіко-математична модель формування соціально-економічного потенціалу вищої школи	160
3.3. Інформаційно-аналітичне забезпечення формування соціально-економічного потенціалу вищої школи	173
Висновки до розділу 3	189
ВИСНОВКИ	193
ДОДАТКИ	198
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	222

ВСТУП

Актуальність теми. Глибинні соціокультурні трансформації сучасного етапу розвитку людства та науково-технічний прогрес викликають до життя принципово нові форми організації соціальної життєдіяльності, пов'язані з її переорієнтацією на глобалізацію та інформатизацію гуманістичних цінностей і вирішення екологічних проблем сучасної цивілізації. Ці зміни суспільного розвитку людства передбачають перебудову діяльності освітньої галузі і перш за все системи вищої освіти, оскільки саме вона є гарантом розвитку інтелектуального потенціалу суспільства. Інтеграційні процеси у суспільстві ініціювали впровадження Болонської угоди, яка передбачає створення європейського простору вищої освіти, та закликають до розв'язання проблем, що виникають на її шляху, а саме зближення систем освіти різних європейських країн, забезпечення мобільності студентів та викладачів, сприяння європейській співпраці у галузі вищої освіти.

Нове розуміння ролі вищої школи (далі – ВШ) у суспільстві та інтеграційні процеси передбачають удосконалення кількісно-якісних характеристик її ресурсного забезпечення. Для вищої школи України, що являє собою синергетичну сукупність вітчизняних вищих навчальних закладів (далі – ВНЗ) та є частиною загальноєвропейської та світової вищої школи, удосконалення її ресурсного забезпечення з огляду на загальносвітові тенденції є дуже актуальним. Воно має за мету системну трансформацію у напрямі формування соціально орієнтованої і конкурентної системи вищої освіти з перспективою входження у загальноцивілізаційний процес постіндустріального розвитку.

Зростання ролі потенціалу вищої школи – об’єктивний процес, зумовлений переходом від індустріального до інформаційного способу розвитку. Специфічною особливістю нового економічного укладу є те, що він ґрунтується на продуктивності розумової праці та знаннях, втілених у новітніх технологіях. Вища освіта починає відігравати роль головного чинника удосконалення всіх сфер життєдіяльності суспільства. Це обумовлене перетворенням знань та інформації на головний стратегічний ресурс, що визначає нарощування наукоємних виробництв, міжнародну конкурентоспроможність держави та її економічне зростання.

Соціально-економічний потенціал вищої школи (далі – СЕП ВШ) на відміну від соціально-економічних потенціалів інших організацій має специфіку і являє собою сукупність ресурсів для задоволення існуючих і перспективних потреб суспільства у відтворенні інтелектуального капіталу країни.

Будучи частиною світової системи освіти, вітчизняна вища школа, проте, має власні традиції та позитивний досвід формування свого потенціалу. З того часу, коли у 1580 р. було засновано Острозьку академію й у 1701 р. Києво-Могилянська академія одержала статус вищої освітньої установи, вища школа України пройшла у своєму становленні багато етапів. На формування потенціалу багатьох сучасних українських вищих навчальних закладів великий вплив мав саме радянський період. За радянських часів вища школа функціонувала на підставі визначених «згори» нормативів, які підкріплювались необхідним ресурсним забезпеченням в умовах централізованого планового господарства. Значну частину матеріально-технічної бази та кадрового потенціалу практично всіх державних ВНЗ успадковано саме від СРСР. Починаючи з 90-х рр. ХХ ст. поступово скорочувалися можливості бюджетного фінансування, що призвело до суттєвого зменшення ресурсного супроводу діяльності вищої школи. Державні вищі навчальні заклади вимушені були розпочати підготовку студентів на контрактній основі, щоб підтримувати свій СЕП. У ті ж самі дев’яності роки

було відкрито чимало невеликих нових небюджетних закладів вищої освіти різних форм власності, які мали слабе ресурсне забезпечення. У період реформи вищої освіти до ВНЗ почали відносити й середні спеціальні навчальні заклади, що до того не вважалися такими. Середні спеціальні навчальні заклади трансформувалися у вищі навчальні заклади першого і другого рівнів акредитації, а вищі навчальні заклади – у ВНЗ третього і четвертого. При цьому потенціали цих двох груп вищих навчальних закладів дуже суттєво різняться.

Характерним є те, що за часів існування самостійної України, з 1991р. до початку ХХІ ст., формування потенціалу вищих навчальних закладів відбувалося екстенсивним шляхом (збільшення аудиторних площ, кількості персоналу та ін.), що спричинене безперервним розширенням мережі ВНЗ та збільшенням чисельності студентів. З початку ХХІ ст. нарощування потенціалу вітчизняних ВНЗ відбувається інтенсивним шляхом (підвищення якісного складу персоналу, оновлення технологічної бази та ін), що пояснюється підвищенням конкурентної цінності освітньої послуги. Сучасні українські ВНЗ почали удосконалювати свою продукцію до рівня світових вимог. Послуги вищих навчальних закладів повинні відповідати як державним стандартам, так і мати конкурентні переваги. За таких умов вищі навчальні заклади вимушені формувати потенціал шляхом нарощення та збереження професорсько-викладацького складу, оновлення матеріальної бази, яка в більшості ВНЗ зношена та морально застаріла, належного забезпечення студентів якісними інформаційними джерелами.

Розвиток вищої школи в країні не є відокремленим від умов її функціонування. Економічна криза, що спостерігається останнього часу, негативно вплинула на діяльність вищих навчальних закладів. Надходження до державного бюджету зменшилися, відповідно, знизилася фінансування державних вищих навчальних закладів. Криза впливає й на купівельну спроможність споживачів. Дедалі менше стає бажаючих навчатися на умовах

контракту. З іншого боку, у країні дуже складна демографічна ситуація. Тобто виникає ризик незатребуваності потенціалу вищої школи.

Відсутність єдиного підходу до процесу формування потенціалу вищої школи приводить до гіпертрофічних форм у її ресурсному забезпеченні. Але процес формування, як і кожний інший, має обмеження як у кількісному, так і якісному відношенні. Тому потенціал вищої школи необхідно регулювати, встановлювати межі цього процесу. Формування потенціалу вищої школи є важливим для суспільства, і в його створенні повинні брати участь усі. Це завдання вищих навчальних закладів, студентів та інших, зв'язаних із навчальними закладами, груп. Від того, наскільки якісно сформовано потенціал вищої школи, залежить та користь, яку вона принесе суспільству.

Незважаючи на існування великої кількості досліджень щодо управління вищою школою, питання формування її потенціалу залишається не розкритим. Це стосується, зокрема, виміру та стратегії нарощування соціально-економічного потенціалу вищої школи. У той самий час проведено чимало досліджень формування потенціалу підприємств виробничої галузі. Але нематеріальний характер послуг вищої освіти не дозволяє використовувати ці напрацювання без відповідної адаптації до специфіки галузі. У цьому зв'язку виникла необхідність у комплексному розв'язанні наукового завдання розробки системи прийняття рішень щодо підвищення якості формування потенціалу вищої школи. Система прийняття рішень повинна передбачати як програму нарощування нематеріальної соціальної складової потенціалу на гуманістичних засадах, так і оптимізацію матеріальних витрат на формування економічного потенціалу вищої школи. Наведені аргументи визначили актуальність теми дисертаційної роботи, її мету і завдання.

Якість формування потенціалу вищої школи передбачає підвищення якісно-кількісних характеристик її ресурсного забезпечення. Розуміння концептуальних меж, суті та особливостей процесу формування соціально-економічного потенціалу вищої школи дозволяє побудувати інструментарій дослідження. Його використання, а саме апарату кількісного виміру, надає

можливість визначити ступень сформованості, сильні та слабкі боки, а також тенденції розвитку соціально-економічного потенціалу вищої школи. Виявлення зазначеного є базою для висновків і узагальнень, які, у свою чергу, дозволяють сформулювати систему прийняття управлінських рішень, направлену на підвищення якості цього процесу у вищій школі. Система прийняття рішень повинна передбачати інформаційно-аналітичне забезпечення управлінських рішень, формалізацію процесу формування потенціалу шляхом використання економіко-математичного моделювання, а також розробку програми нарощування соціального потенціалу, направлених на удосконалення процесу формування СЕП вищої школи.